

## prikazi–recenzije Book Reviews–Recensions

Krešimir Čvrljak, *Zlato i srebro hrvatskoga renesansnog humanizma i latinizma*, vlastita naklada, Zagreb 2010, 562 str.

Krešimir Čvrljak, povjesničar hrvatske i europske filozofije renesanse i humanističko–renesansne baštine, romanist, prevoditelj, kulturni povjesničar i arhivist, objavio je 2010. godine svoju najnoviju knjigu *Zlato i srebro hrvatskoga renesansnog humanizma i latinizma*, čime se znanstvenoj i široj javnosti predstavio svojim novim prilogom proučavanju bogate i još uvijek nedostatno poznate hrvatske misaone baštine.

Kroz šest poglavlja spomenute knjige, koja zapravo predstavljaju ponešto dopunjene i doradene radove s domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova održanih u razdoblju od 2003. do 2008. godine, autor nastoji, kako sam ističe, »dati pregled hrvatskog latinizma u 15. i 16. stoljeću na tlu Hrvatske i Europe«, pokazati posebnosti hrvatskoga renesansnog latinizma i značajan stupanj uključenosti hrvatskih renesansnih mislioca u tadašnja europska kulturna i duhovna zbivanja, te ukazati na njihov doprinos *zajedničkom* europskom misaonom dijalogu.

Prvo poglavlje naslovljeno *Ivan Kukuljević Sakcinski: prinosnik za bibliografiju i historiografiju hrvatskoga renesansnog humanizma i latinizma*, kojemu autor dodaje i podnaslov »S posebnim osvrtom na hrvatski renesansno–filozofijski latinizam«, upoznaje čitatelja s djelatnošću Ivana Kukuljevića Sakcinskog, »nefilozofskog historioografa« koji je svojim zapaženim radom dao relevantan

doprinos hrvatskoj filozofijskoj historiografiji. Osobito je značajan njegov predani istraživački rad na prikupljanju podataka o životu i djelu domaćih humanista i latinista, sudionika, prema samom Kukuljeviću, u velikim idejama koje su pokretale društvo i svijet. Svojim filozofijsko–historijskim priloziima istraživanju hrvatske filozofske baštine, Kukuljević je dao neprocjenjive uvide u djelatnost hrvatskih umova i njihov rad na tadašnjim prestižnim sveučilištima, a ukazao je i na veze, prijateljstva i korespondenciju hrvatskih humanista s europskim velikanima. Iz mnoštva imena hrvatskoga renesansnog latinizma koja nalaze svoje mjesto u Kukuljevićevoj pisanoj ostavštini, poput primjerice, Nikole Modruškog, Marka Marulića, Ivana Viteza od Sredne, Ivana Česmičkog, Ludovika Crijevića Tuberonu, Feliksa Petančića, Frana Trankvila Andreisa, valja izdvojiti hrvatske renesansne »bogoslovce« Tomu Basiljevića, Serafina Bunića i Tomu Suričevića, potom šibenskog povjesničara i humanista Dinka Zavorovića, zatim Hermana Dalmatina, Ambroza Šibenčanina, Benka Benkovića, Franu Petrića, Benedikta Kotruljevića i Stjepana Gradića. Pridonio je upoznavanju lika i djela javnosti manje poznatih autora poput dominikanca Grgura Budislavića Natalija, polihistora Veselka Georgirića i dubrovačkog pomorca i pisca na talijanskom jeziku Nikole Stjepanova Sagroevića. Ostaje nejasno zašto Kukuljevićeva predana istraživanja, koja pokazuju da je vođen plemenitom idejom otimanja našeg blaga zaboravu i mraku, ne sadrže i prikaz misaone djelatnosti Rabljanina Marka Antuna de Dominisa, kada se pouzdano zna da je posjedovao njegovo kapitalno djelo *De republica Ecclesiastica*. Vrijedni Kukuljevićevi prilozi o Pavlu Skaliću, »gradjaninu zagrebačkom, učenjaku na glasu, svećeniku katoličkom i protestantskom, pustolovu smjelom, nazvanom Cagliostro XVI. Vieka«, objavljeni su 1875. godine u »Viencu« (br. 44–50), a potom sabrani i

iste godine objelodanjeni kao monografija. Koliki je značaj Kukuljevićeva istraživačkog rada na misaonoj ostavštini velikog mislioca 16. stoljeća, govori i činjenica da zahvaljujući njemu dobivamo na hrvatskom jeziku popis Skalićevih tiskanih i rukopisnih djela. Ukoliko se napomene da Kukuljević donosi i popis relevantne sekundarne literature o Skaliću, tada se uvida da njegovi prilozi predstavljaju nezaobilazne bibliografske jedinice za svakog istraživača misaone djelatnosti pustolovnog Zagrepčanina. Pišući o Marku Maruliću, Kukuljević je upoznao domaću i europsku kulturnu javnost s velikim humanističko–renesansnim umom sklonim filozofiji i teologiji, autorom, između ostalog, djela *De institutione bene beateque vivendi* zahvaljujući kojim je, kako ističe njegov predani istraživač, stekao veliki europski književni ugled. Nezanemariv i neosporiv je Kukuljevićev doprinos djelatnosti slabo ili u potpunosti nepoznatih pisaca o građanskom i crkvenom pravu 15. i 16. stoljeća koji zahtijevaju i zaslužuju pažnju znanstvenika poput Blaža Moravčanina, Martina od Gragene, Fantina de Vallea i mnogih drugih. Pristupajući Kukuljevićeve radu na domaćoj baštini kao nepresušnom vrelu, Čvrljak je istaknuo koliko je njegov rad značajan u još nedovršenom zadatku istraživanja, valorizacije i sistematizacije bogatog hrvatskog renesansnog latinizma.

Drugo poglavlje, *Filozofija s antičkog Mediterana u filozofiji renesanse s hrvatskog Jadrana*, daje uvid u povezanost hrvatskoga renesansnog filozofijskog mišljenja s antičkim filozofskim i književnim naslijeđem i pruža zanimljiv prikaz renesansnog kritičkog proučavanja i oživljavanja fundamentalnih antičkih tema, teza i problema. Iz mnoštva više ili manje poznatih imena 15. i 16. stoljeća koje autor izdvaja kao kultore grčko–rimске antike, svakako je potrebno izdvojiti primjerice, Ivana Stojkovića, Nikolu Statilića Zubana, Matiju Vlačića Ilirika, Franu Petrića, Nikolu Vitova Gu-

četića, potom Grgura Natalisa Budisla-  
vića i Antuna Medu. Spomenuto poglav-  
lje dodatno je obogaćeno impresivnim  
autorovim popisom renesansnih izdanja  
antičkih filozofa i izdanja o antičkim fi-  
lozofima u katalozima hrvatskih knji-  
žnica.

Treće poglavlje knjige, naslovljeno  
*Opuskuarne recepcije između hrvatskih i  
europskih renesansnih latinista*, daje pre-  
gled karakterističnih odrednica hrvat-  
skog i europskog humanističkog i rene-  
sansnog razdoblja, prije svega uzajamne  
recepcije i tadašnje česte prakse ad-  
ligiranja. Kao drugo obilježje hrvatskih i  
europskih latinista ističe se njihova kla-  
sična obrazovanost i interes za prevode-  
nje i tumačenje antičke misaone baštine,  
a kao jedna od posebnosti hrvatskog re-  
nesansnog latinizma izdvaja se *turcica*,  
odnosno protuturska književna djela i  
govori naših uvaženih pisaca poput Mar-  
ka Marulića, Frane Trankvila Andreisa,  
Jurja Šižgorića, Feliksa Petančića, Lu-  
dovika Crijevića Tuberona, Antuna  
Vrančića, Bartula Đurđevića, u kojima,  
obraćajući se papama i vladarima, upo-  
zoravaju na opasnosti od Turaka i  
upućuju molbe za pomoć u obrani od  
turske velesile.

U poglavlju *Humanističko–renesan-  
sne matrice u recepciji Ivana Duns Škota  
i skotizma*. »Uz posebne naglaske na eu-  
ropskim odjecima hrvatskih renesansnih  
humanista i skotista« autorove su znan-  
stvene težnje usmjerene na propitivanje  
»kako su renesansni humanisti 'prih-  
vaćali' velike srednjovjekovnike, prije  
svega 'suptilnog doktora'« Ioannesa  
Duns Scotusa. Filozofija Duns Škota,  
njegovo tumačenje Aristotelove filozofije,  
učenje o besmrtnosti duše i slobodne  
volje predmet je interesa mnogih rene-  
sansnih humanista. Hrvatski latinist, fi-  
lozof, biskup i diplomat Nikola Mo-  
druški sudjeluje svojim zapaženim dje-  
lom *De mortalium felicitate* u raspravi  
oko pitanja čovjekove mogućnosti spoz-  
naje vlastite božanstvenosti bez božan-  
ske objave i brani, oslanjajući se na

Škota, tezu da je čovjek sposoban doći do te spoznaje svojim razumom. Federik Grisogono, zaokupljen pitanjima čovjekove slobodne volje, oslanja se također na Škotovu filozofiju, a Pavao Skalić piše da je Škot »predvodnik lakoumnih kršćanskih teologa u trinitarnim pitanjima«. Juraj Dubrovčanin svojim djelom *Peripateticae Disputationes* sudjeluje u polemikama oko prve tvari kod Duns Škota i sporu između tomističke i skotističke škole. Krčanin Matija Frkić, franjevac konventualac, teolog i filozof, predani tumač aristotelove filozofije i apologet skotističke doktrine svojim je kapitalnim djelom *Vestigiones peripateticae de quibusdam philosophicis ad mentem Aristotelis (Peripatetička istraživanja o nekim filozofskim problemima u duhu Aristotelovom, 1639)* posvjedočio o svojoj uključenosti u aktualnim raspravama i polemikama oko Aristotelove filozofije. Kritički usmjeren prije svega prema franjevcima Licetiju, Bellutu i Mastriju te učenjima peripatetikâ, Frkić konfucijama tumačenjâ skolastičkih teologa i averoista želi ukazati na pogreške i neispravna tumačenja te utvrditi izvornu misao grčkog filozofa, a na ispravnom peripatetičkom naučavanju konstruirati temelj za spajanje razuma i vjere, priklanjajući se filozofiji Duns Škota.

Humanistička epistolografija Antuna Vrančića, diplomata, državnika, humanista i mislioca, njegovo važno mjesto i značenje u humanističko-renesansnoj epistolografiji tematika je poglavlja *Antun Vrančić i njegovi hrvatski korespondenti, europski renesansni epistolografi*, u kojem autor daje dojmliji prikaz korespondencije uglednog Šibenčanina s brojnim europskim i hrvatskim humanistima.

*Aristotelov glazbeno-teorijski spis Περί ἁκουστικῶν u latinskom prijevodu Frane Petrića* naslov je posljednjeg poglavlja, u kojem Čvrljak upoznaje čitatelja sa spisom *De audibilibus*, pripisivanim Aristotelu. Spomenuti je spis od velike važnosti ne samo iz tog razloga što, pre-

ma sudu Krešimira Čvrljaka, predstavlja Aristotelov doprinos glazbenoj teoriji i teoriji zvuka i zvukovnosti, već i stoga što ga naš veliki renesansni mislilac Frane Petrić prevodi na latinski i objavljuje 1571. godine u djelu *Discussiones Peripateticae*. Petrićevo zanimanje za djelo glazbeno-teorijskog sadržaja nije neobično jer je, kako je poznato, pokazao izrazitu sklonost za pitanja pjesništva. Za upoznavanje javnosti s glazbenim likom Frane Petrića i njegovo uključivanje u povijest hrvatske glazbe zaslužni su Ivan Kukuljević Sakcinski, Franjo Ksaver Kuhač, Josip Andreis, Ennio Stipčević, Lovro Županović i Stanislav Tuskar. Potrebno je ukazati na dodatnu vrijednost završnog poglavlja ove knjige, a to je autorov hrvatski prijevod Petrićeve latinske verzije spisa, kojemu pridodaje i glazbeno-teorijski pojmovnik u spisu *O čujninama*.

Naposljetku valja reći da knjiga Krešimira Čvrljaka predstavlja tematski širok raspon njegovih interesa. Iako se svako poglavlje može zasebno čitati, ipak, temeljna autorova ideja, namjera da podsjeti na važnost i vrijednost domaćeg misaonog naslijeđa kao najvećeg kulturnog blaga koje čini temelj našeg duhovnog postojanja konzistentne su poveznice svih šest poglavlja. U svojim nastojanjima da odredi stupanj uključenosti hrvatskih humanista u europska renesansna intelektualna zbivanja, autor pokazuje da su domaći mislioci ne samo sudjelovali u stvaranju novih ideja, učenja i svjetonazora nego i dali svoj znatan doprinos europskoj kulturnoj, duhovnoj i misaonoj baštini. Poput arhivske riznice koja obiluje mnoštvom još nepoznatih i nedostatno istraženih velikih imena i umova, koji su svojom filozofskom, književnom, prirodoslovnom, pravnom, komentatorskom, prevoditeljskom ili tiskarskom djelatnošću obogatili domaću baštinu, knjiga predstavlja autorov prilog još uvijek otvorenim zadacima istraživanja hrvatskog misaonog naslijeđa, ali i poziv na daljnji

rad u istraživanju, sabiranju i kritičkom prosuđivanju domaćega kulturnog, prije svega renesansnoga misaonog blaga.

Željka Metesi Deronjić

Anto Pavlović, *Ja i Drugi. J. de Finance: Metafizičko utemeljenje intersubjektivne relacije*. Aracne, Rim, 2010, 328 str.

Ono što od samog početka treba naglasiti o tekstu koji razmatramo jest da bez sumnje predstavlja dragocjen doprinos u popunjavanju ozbiljne praznine, uzrokovane nedovoljnim poznavanjem filozofske misli Josepha de Financea, koja, bez ovdje istraženoga metafizičkog ukorjenjenja, biva lišena svoga najdubljeg sadržaja, kao i svoga autentičnog značenja za proučavanje ljudskog djelovanja te njegova odnosa prema drugome, to jest prema onome »biti drugačiji«, različit.

U središtu cjelokupnog istraživanja nalazi se antropološka problematika, kojoj autor pristupa polazeći od uvjerenja da samo metafizička podloga može garantirati integralnu antropološku koncepciju, slobodnu od reduktivizama i parcijalnosti. Potvrdu za ovo nalazi u glavnim De Financeovim djelima, u kojima je metafizika postavljena kao *conditio sine qua non* svih naknadnih filozofskih promišljanja, posebice onih na području etike.

S druge pak strane, unatoč nedvojbenoj originalnosti njegove filozofske misli, De Financea se ne može shvatiti ako se ozbiljno ne uzme u razmatranje njegova tomistička inspiracija. Da je Pavlović u potpunosti svjestan te činjenice, demonstrira njegov pažljivi odabir odgovarajućih Akvinčevih tekstova, kao i njihova minuciozna analiza.

S ciljem što jasnijeg isticanja izvorne vrijednosti i aktualnosti De Financeove antropološke koncepcije, autor, nadalje, posvećuje analognu pozornost suvremenoj filozofskoj misli, bilo da je riječ o onima koji s De Financeom dijele tomi-

stičko nadahnuće, bilo drugih, poput M. Bubera i E. Levinasa, koji problematiku relacije, tj. odnosa prema drugome, postavljaju u središte vlastite filozofske refleksije.

Nakon što su postavljene ove uvodne, ali iznimno važne premise, potrebno je sada posvetiti pozornost strukturi i razvoju Pavlovićeva studija, ukazujući na njegovu nedvojbeno originalnost i važnost u istraživanju onih aspekata De Financeove filozofske misli koji, kako je već spomenuto, do sada nisu bili primjereno valorizirani.

Naznačena problematika u knjizi je artikulirana u tri cjeline. Budući da je uloga metafizike već jasno definirana, prvi dio, dosljedno tome, produbljuje one elemente De Financeove metafizičke refleksije koji se postavljaju kao uvjet mogućnosti za razumijevanje ljudske stvarnosti, prije svega ovdje se misli na pojam bitka shvaćen kao *actus essendi*.

Autor ovdje demonstrira izvanredno poznavanje, kako De Financeovih spisa, tako i njihove tomističke baze, evidentirajući kako se u *metafizici bitka* (u kojoj pojam bitak biva autentično tumačen kao *actus essendi*) nalaze pretpostavke ne samo za *filozofiju objekta*, nego također, i prije svega, za onu filozofiju koja propituje i istražuje subjekt i njegove vlastitosti, dakle za *filozofiju subjekta*.

Analize prvog dijela iznose na vidjelo preciznu viziju onoga što se pokazuje kao Bitak u svojoj sveukupnosti ili totalitetu, ili bolje kao *Ipsum Esse subsistens*, koji ontološki utemeljuje i subjekt i objekt, postavljajući se kao iskonski izvor njihove različitosti, ali istovremeno i njihova najdubljeg jedinstva.

Platforma postavljena u prvoj fazi uvodi direktno u problematiku drugog dijela, posvećenog pitanjima o subjektu, koja autor obrađuje polazeći od osnovnih terminoloških razjašnjenja, konfrontirajući nadalje, u osnovnim linijama, De Financeovu viziju subjekta s onom modernih i suvremenih autora, među koji-